

Guia de papallones per a nois i noies

Màrius Domingo de Pedro
Coia Dols Campanera

Guia de papallones per a nois i noies

**Màrius Domingo de Pedro
Coia Dols Campanera**

A la Cèlia, la nostra filla.

*I amb un sentit homenatge al Joan Blanco,
autor de la foto de la portada. La Carme, el Ferran
i tots els que hem gaudit de la seva companyia
el recordarem sempre.*

Primera edició: juny de 2023

© dels textos: Màrius Domingo de Pedro i Coia Dols Campanera
© de les fotos: Pep Aguadé, Joan Blanco, Emili Casals, Màrius Domingo,
Carme Jurado, Albert Masó i Francesc Rodríguez

© de l'edició:
9 Grup Editorial
Cossetània Edicions
C/ Violeta, 6 – 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

Assessorament tècnic del Dr. Albert Masó, Andreu Ubach i Francesc Rodríguez

Disseny i composició: Nèlia Creixell, Judit Pulido
Imatge de la portada: Joan Blanco
Il·lustracions: Rafael Garcia Blasco

Impressió: Leitzaran Grafikak

ISBN: 978-84-1356-278-0

DL T 232-2023

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre, ni la seva incorporació a un sistema informàtic, ni la seva transmissió en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del *copyright*.

Sumari

5	Pròleg
7	Introducció
9	LES PAPALLONES
10	Què és una papallona?
15	Les parts d'una papallona
19	La vida de les papallones
21	Lepidopterologia
23	Identificació
25	Eines
27	Llocs per observar papallones
36	Com s'ha de fer servir aquesta guia
39	PAPALLONES DE LA TERRA BAIXA MEDITERRÀNIA
40	Papallona tigre
42	Blavet argiu
44	Saltabardisses cintada
46	Faune ziga-zaga
48	Margenera comuna
50	Murri de la pimpinella
52	Safranera de l'alfals
54	Damer de la centàurea
56	Bruixa
58	Escac ibèric
60	Arlequí
62	Blanqueta de la col
64	Bruna boscana
66	Marroneta de l'alzina
68	Papallona de l'arboç
70	Damer dels conillets
72	Papallona reina
74	Coure comú
76	Moreneta meridional

78	Blaveta comuna	133	PAPALLONES DE L'ALTA MUNTANYA
80	Griseta mediterrània	134	Mirallets
82	Atalanta	136	Bruixa petita
84	Migradora dels cards	138	Papallona de les ortigues
86	Pòntia comuna	140	Argentada de muntanya
88	Cleòpatra	142	Coure roent
90	Nimfa mediterrània	144	Muntanyesa de mollera
92	Faune gran	146	Apol·lo
94	Coure verdet	148	Cupido menut
96	Lleonada de les garrigues	150	Escac de muntanya
99	PAPALLONES DE LA MUNTANYA MITJANA	152	Griseta de muntanya
100	Blanca de la col	154	Formiguera gran
102	Daurat de punta taronja	157	ANNEXOS
104	Donzella violeta	158	Vocabulari
106	Angelet comú	160	Índex de noms populars
108	Damer puntejat	161	Índex de noms científics
110	Damer roig	162	Bibliografia i web
112	Blanca de l'arç	163	Llocs on observar papallones
114	Saltabardisses europea	164	Altres curiositats
116	Marroneta de l'aranyoner	167	Agraïments
118	Reina zebrada		
120	Faune lleonat		
122	Blaveta de l'astràgal, fabiola		
124	Pandora		
126	Blaveta lluent		
128	Safranera pàl·lida		
130	Papallona de la c blanca		

Pròleg

Des de ben petit m'han fascinat les papallones. Recordo amb emoció les aventures i desventures quan empaïtava papallones i esperava amb neguit cada època de vacances perquè era una nova oportunitat de trobar espècies que encara no havia vist. Quan les criava amb l'amic de joventut Lluís Simó, observava bocabadat el misteri de la metamorfosi, fascinació amb què molts ens sentim identificats i, per descomptat, en Màrius. Precisament per immortalitzar aquests moments va néixer la meva afició —i després professió— a la fotografia. Per això em sento col·lega seu i li agraeixo l'oportunitat de prologar el seu llibre sobre aquests éssers menuts que la natura ens ha regalat.

Els llibres de ciències naturals sempre són benvinguts i, si estan fets amb passió com aquest, encara més. I si un llibre resulta útil per determinar les espècies que podem veure al camp, encara més. A tot això, aquesta obra afegeix que està força ben il·lustrada amb bones fotografies, la majoria del mateix autor. S'han publicat molts llibres sobre papallones, però aquest aporta un toc personal i es nota que l'autor tenia la necessitat d'explicar les seves aventures amb aquests insectes.

La primera part ens submergeix en el món de les papallones: veurem com són, com es van transformant d'una fase a l'altra fins arribar a l'insecte adult, com viuen al llarg de l'any, com s'estudien científicament, quines són les eines més útils en una sortida al camp i quins els millors llocs per observar-les: aiguamolls, boscos, prats, alta muntanya... tot plegat anima a anar a buscar-les.

La segona part, la més extensa, és la guia, que està organitzada de forma força original: agrupa les papallones segons l'ambient preferent on viuen. De cada espècie indica l'hàbitat que ocupa, els requeriments alimentaris, l'abundància i les èpoques en què vola, de manera que queda ben clar “on” i “quan” són més fàcils de veure. Finalment, fa una descripció de l'adult orientada a la identificació, indicant les diferències entre mascle i femella i, sobretot, els trets diferenciadors que eviten confondre-la amb les espècies similars.

Cal remarcar que l'autor s'ha preocupat de consultar els articles més moderns i els especialistes per tal que el nom científic sigui el correcte, cosa no sempre

aconseguida en altres llibres, ja que els últims decennis s'han caracteritzat per contínues novetats taxonòmiques que han comportat canvis de nom deguts a: elevació de subespècies a la categoria d'espècie, reestructuració de famílies, escissió d'espècies, revisió de gèneres, descobriment de noves espècies, introducció d'altres foranes, etc.

Tanmateix, el llibre va més enllà de com aconseguir una correcta identificació. O sia, que no es queda en el "ja sé posar nom al que estic veient", sinó que ho complementa amb una sorpresa que té a veure amb la cultura entomològica. Es tracta dels paràgrafs adjunts al text principal, que ens explicaran com viuen les papallones, com volen, com respiren, com hi veuen, com fan les grans migracions, com es camuflen, com es mimetitzen i espanten els depredadors, com aconsegueixen les formes i colors de les ales, els ocells... i també la seva presència en les supersticions, la poesia, literatura i pintura, i es comenten expressions com ara "l'efecte papallona", "tenir papallones a l'estómac" i moltes altres qüestions interessants. I gràcies a un llenguatge senzill i planer, fins i tot els no aficionats podran seguir el llibre sense esforç.

En definitiva, aquesta obra amplia el nivell cultural, contribueix al coneixement del món que ens envolta i, doncs, a estimar la natura, a respectar-la... i gosaria afirmar que obrirà noves aficions vers aquests menuts insectes que ens alegren la vista.

Albert Masó

Biòleg, doctor en Ecologia i Evolució,
professor i fotògraf de natura

Barcelona, a 8 de març de 2023

Introducció

**On l'eruga veu la fi,
nosaltres en diem papallona.**

Proverbi xinès

De tots els insectes de la nostra fauna, sens dubte les papallones seran els que més fàcilment veurem, els que destaquen. A banda de la seva abundància i mida, el fet que volin és el que probablement els faci especialment visibles.

Et convidem a descobrir les papallones que viuen amb nosaltres, les que tenim més a prop. Junts aprendrem coses que es poden observar si ho fem amb paciència, o d'altres que solament se saben perquè s'hi ha fet una investigació acurada.

Intentem que veient una papallona pugueu saber quina espècie és, fins i tot què menja, en quina planta pon els ous i en viuen les erugues i a quina època de l'any i a quins llocs la podrem tornar a trobar.

Quan les coneguem millor, quan sapiguem els seus costums i la seva funció a la natura, de ben segur que les començarem a estimar més i potser fins i tot voldrem augmentar el nostre coneixement o fer alguna activitat per ajudar-les.

La màgia de la
papallona a les
escoles de Reus.

Les papallones

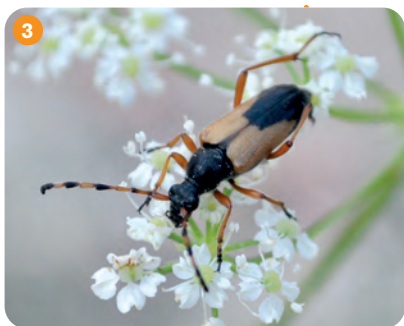
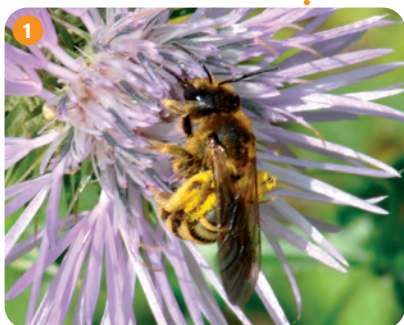
Què és una papallona?

Les papallones són els insectes més estudiats, admirats, il·lustrats i els que han despertat més l'atenció dels humans, en resum.

Podem dir que les papallones són els insectes pertanyents a l'ordre dels lepidòpters, i també que n'hi ha al món més de 150.000 espècies descrites. Així, són el quart grup amb més espècies després dels coleòpters (escarabats), els dípters (mosques i mosquits) i els himenòpters (vespes i abelles). Però no ens espantem, al nostre país n'hi pot haver aproximadament "només" 5.000, entre diürnes i nocturnes, i, en concret, en podrem trobar regularment i identificar fàcilment fins a unes 150, si ens centrem sols en les diürnes, ja que les nocturnes són molt més difícils d'identificar i també de trobar precisament pels seus hàbits.

1. Papallona de la malaquita,
Siproeta stelenes.
2. Papallona mussol,
Caligo eurilochus.
3. Blaveta estriada,
Leptotes pirithous.

El nom del grup, lepidòpter, ve d'ajuntar dos mots llatins, *lepidò*, que vol dir 'escata', i *pter*, que és l'"ala'. És a dir, ens està dient que són els insectes que tenen escates a les ales. En català, el nom també ve del llatí, de *papilio*. Encara que, com que són força conegudes, moltes tenen noms populars diferents, com bufaforats, palomes, palometes, falenes, bori-nots, etc.

Com tots els insectes, són animals invertebrats, és a dir, sols disposen d'exoesquelet a la seva fase d'ímagó i crisàlide, és a dir, la papallona en si, no pas en la fase d'eruga. I també com quasi tots els insectes, es reproduïxen ovíparament, ponen centenars o milers d'ous i no poden regular la seva temperatura; per tant, quasi desapareixen a l'hivern mediterrani.

Sens dubte, l'aspecte més destacat d'aquests fascinants animals és la seva biologia, la seva evolució des que neixen fins que es reproduïxen. Estem parlant de la metamorfosi, les diferents fases que passen des que l'**imago** (la papallona) pon els ous fins que n'eclosiona una **eruga**, el que sovint anomenem cuc, que posteriorment es transforma en **crisàlide** i, al cap d'un temps, finalment, en papallona. Aquest espectacular i

- 1. Abella antòfil.
- 2. Mosca *Hemipenthes*.
- 3. Coleòpter cerambicid.
- 4. Espiadimonis, *Aeshna mixta*.